

TITLUL AL II-LEA. TEORIA CONSTITUȚIEI^[1]

Capitolul I. Constituție și constituționalism. Supremația Constituției

Secțiunea 1. Noțiuni generale despre Constituție

§1. Apariția Constituției

Problematica privitoare la Constituție și constituționalism este susceptibilă de ample considerații de ordin istoric.

Din punct de vedere etimologic, cuvântul „constituție” provine din substantivul latin *constitutio*, care însemna dispoziție, ordin. În sistemul de drept roman, Constituția însemna edictul semnat de împărat ce cuprindea decizii cu caracter general privind diferite domenii de activitate și a căror forță juridică era superioară celorlalte acte juridice adoptate de autoritățile publice ale Imperiului^[2].

Primele legiuri conțin, în esență, principii generale de drept care vor sta la baza Constituțiilor de mai târziu. Aristotel avansa ideea unei forme de guvernământ bazate pe un corp de legi fundamentale. Promovarea drepturilor și a libertăților prin lege, într-o societate în care toți membrii acesteia se supun legii, o întâlnim la Cicero. Triburile germanice, în perioada Evului Mediu, aveau diverse seturi de legi scrise sau reguli cutumiare. În Japonia se reține existența unei Constituții într-o formă primară, bazată pe preceptele budiste și principii morale. Pentru țările islamice, ca vechi document cu această valoare este Constituția (Carta) din Medina^[3].

Conceptul de constituție, în sensul modern al acestui termen, care desemnează, de principiu, un act scris unitar, alcătuit din norme juridice învestite cu forță juridică supremă, ce reglementează acele relații sociale

^[1] Preluare din M. SAFTA, *Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Teoria generală a dreptului constituțional. Drepturi și libertăți*, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2016, pp. 63 și urm.

^[2] Pentru o abordare detaliată, a se vedea C. IONESCU, *Tratat de drept constituțional contemporan*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 166.

^[3] T. HARPER, *The Complete Idiot's Guide to the U.S. Constitution*, Alpha Book, 2007, p. 4.

fundamentale, esențiale pentru instaurarea, menținerea și exercitarea puterii, adoptate potrivit unei proceduri speciale și solemne, este mai recent. Acesta poate fi atașat secolului al XVIII-lea, de când datează și cea mai veche Constituție în această accepțiune – cea americană din 1787. În Europa vorbim despre Constituții scrise mai târziu, în anul 1791 (Polonia și Franța).

Apariția Constituției „scrise” a fost, în esență, un rezultat al luptei împotriva ideii de putere absolută. De altfel, principalul document cu privire la care se apreciază că a stat la baza Constituției americane este *Magna Charta Libertatum* (1215). Chiar dacă acest document oferea prea puțin pentru cetățeanul obișnuit, fiind în principal în beneficiul nobililor care îl sprijiniseră pe Rege, semnificația sa este puternică, deoarece, pentru prima dată, Regele devenea subiect al legii, iar nu autor al ei, puterea regală fiind astfel limitată prin lege^[1].

Prin adoptarea Constituțiilor scrise a fost accentuată dimensiunea juridică a conceptului de constituție, aceasta nemaifiind un ansamblu de reguli scrise și nescrise, cristalizat în timp și legitimat prin tradiție, ci o reglementare abstractă, formulată în scris și adoptată de reprezentanța națională, cu caracter de lege „supremă”. Ca o consecință a semnificației și rolului acesteia, au început să fie judecate, în raport de dispozițiile sale, de principiile abstracte pe care le încorporează, atât actele și acțiunile factorilor politici, cât și legile și instituțiile. În cazul în care nu satisfac exigentele constituționale, aceste acte și acțiuni sunt considerate ca fiind lipsite de legitimitate și, prin urmare, lipsite de forță obligatorie^[2]. Constituția Statelor Unite ale Americii declară expres în acest sens, în art. VI parag. 2, că „*Această Constituție [...] va fi legea supremă a țării; judecătorii din fiecare stat i se vor supune în consecință*”. Este textul pe care, de altfel, a fost întemeiat controlul de constituționalitate^[3], întrucât nu consfințește doar supremația Constituției, ci și posibilitatea judecătorilor de a nu lua în considerare legile contrare acesteia.

Evoluția succint prezentată cuprinde, în sinteză, următoarele idei:

- supremația unor principii fundamentale;
- nevoia de a le consfinți într-o formă scrisă;

[1] *Ibidem*.

[2] M. BALAN, *Evoluția istorică a conceptului de Constituție*, în ȘT. DEACONU, E.S. TĂNĂȘESCU (COORD.), *Despre constituție și constituționalism. Liber amicorum Ioan Muraru*, Ed. Hamangiu, București, 2006, p. 19.

[3] Cazul de referință *Marbury v. Madison* (1803), la care ne vom referi în secțiunea dedicată controlului de constituționalitate.

– înființarea și înzestrarea unui corp judiciar (instanțe de judecată sau Curți Constituționale) cu instrumentele necesare pentru a asigura supremația principiilor constituționale astfel instituite asupra ansamblului legislației și a instituțiilor statului.

Reunirea acestor idei și concepte s-a realizat pentru prima dată în Statele Unite ale Americii, dar în prezent ele sunt considerate a fi de esența statului de drept în întreaga lume^[1].

§2. Constituții cutumiare. Constituții scrise

Față de cele arătate, rezultă că distingem între situații în care normele constituționale sunt sistematizate într-un act unic ori în mai multe acte, la care se adaugă, uneori, reguli cutumiare. Sub aspect conceptual, doctrina prezintă, în raport de această distincție, categoria de Constituții scrise și cea de Constituții cutumiare.

Constituția cutumiară reprezintă rezultatul, experiența practicii și tradiției în domeniul relațiilor sociale fundamentale statale ale unui popor, cristalizate de-a lungul timpului. Principiile astfel desprinse au căpătat în timp o puternică rezonanță în conștiința colectivă, fiind respectate întocmai ca legile scrise.

Constituția scrisă a apărut ca reacție împotriva cutumei, considerată incertă, incompletă, într-o continuă mișcare^[2]. Aceasta se impune a fi reglementată într-o formă concisă și sistematică, potrivit ideii în sensul că „nu există Constituție dacă ea nu poate fi pusă în buzunar”^[3].

Având în vedere că în majoritatea covârșitoare a statelor există în prezent Constituții scrise, se apreciază^[4] că există o **tendință cvasiunanimă de recunoaștere a valorii instrumentului scris, sistematic și integrator, față de practici și cutume**.

Avantajele formei scrise a Constituției sunt incontestabile. Astfel, forma scrisă permite cunoașterea de către cetățeni a Constituției și educarea în spiritul respectării sale. Se asigură astfel și dezideratului securității juridice, în sensul ca cetățeanul să aibă la îndemână un set de norme clare și

[1] A se vedea M. CAPPELLETTI, W. COHEN, *Comparative Constitutional Law: Cases and Materials*, Bobbs-Merrill Company, Indiana, 1979, p. 11.

[2] GH. IANCU, *Proceduri constituționale. Drept procesual constituțional*, Ed. Monitorul Oficial, București, 2010, p. 34.

[3] T. PHAINE, *apud* I. MURARU, E.S. TĂNĂSESCU, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, ed. a 13-a, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 49.

[4] V. DUCULESCU, C. CĂLINOIU, G. DUCULESCU, *Drept constituțional comparat*, vol. I, ed. a 4-a, Ed. Lumina Lex, București, 2007, p. 72.

concișe, ca pavază pentru apărarea drepturilor și garantarea participării la viața politică, cu consecința corectei și democratice funcționări a instituțiilor statului. Napoleon spunea că o Constituție trebuie să fie scurtă și obscură^[1], subliniind facilitățile pe care puterea le poate regăsi într-un text nu foarte precis și nici foarte constrângător, lăsând o largă putere de interpretare guvernanților. Desigur că preocuparea nu este aceeași pentru cetățeni, iar echilibrul trebuie găsit între generalitatea textelor și formularea lor foarte minuțioasă, care ar risca însă să afecteze autoritatea Constituției.

Chiar dacă reflectă tradiții importante și o experiență notabilă, Constituțiile „nescrise” nu pot suplini întocmai existența unui corp de reguli precise, reunite într-un singur document, cuprinzând regulile fundamentale de organizare și funcționare a statului. Constituția scrisă asigură o mai mare stabilitate a instituțiilor politice și o garanție împotriva arbitrariului guvernanților.

De altfel, în prezent nu mai există Constituții cutumiare pure, ci doar forme mixte, denumirea fiind însă păstrată în virtutea tradiției. Aceasta este situația în Marea Britanie și în Noua Zeelandă, unde subzistă atât cutuma constituțională, cât și legi scrise, care, împreună, constituie sistemul constituțional. De asemenea, Israelul nu are o Constituție scrisă sub forma unui act unic.

Astfel, Marea Britanie nu are un document scris unic, care să se intituleze „Constituție”, ceea ce nu înseamnă însă că nu are o Constituție. Aceasta cuprinde o parte nescrisă, formată din drept cutumiare, și o parte scrisă, alcătuită din precedent judiciar (*common law* – cutumele sancționate de judecător) și acte adoptate de legiuitor (*statutory law*). Astfel, „Constituția Marii Britanii” cuprinde: *Magna Charta Libertatum* (1215), *Petition of Right* (1628), *Habeas Corpus* (1679), *Bill of Rights* (1689), *Actul de stabilire a succesiunii la tron* (1701), *Parliament Act* (1911 și 1949), *Representation of the People Act* (1963), *Human Rights Act* (1998 – important de subliniat, deoarece codifică în dreptul britanic Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, oferind un remediu intern în cazul încălcării acesteia), acte alături de care subzistă cutume și precedent judiciar. Cea mai mare parte a practicii constituționale se întemeiază pe obiceiuri, care au apărut și au evoluat de-a lungul timpului. Principii precum imparțialitatea *speaker*-ului Camerei Comunelor, responsabilitatea colectivă a Cabinetului și responsabilitatea individuală a miniștrilor nu se întemeiază pe statute, documente sau hotărâri judiciare,

[1] P. ARDANT, B. MATHIEU, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 29e éd., L.G.D.J., Paris, 2017, p. 71.

ci pe acceptarea unei practici generale pe parcursul anilor^[1]. Având în vedere această construcție succesivă a sistemului constituțional britanic, considerăm sugestivă descrierea sa ca o casă veche, modificată puțin câte puțin de către diverși constructori, de o așa manieră, încât îți este greu să îi descoperi structurile de bază^[2]. S-a reținut ideea potrivit căreia „însăși insularitatea geografică explică, într-o oarecare măsură, caracterul original al Constituției britanice, iar absența unor momente critice de anvergură din istoria Regatului Unit [...] a contribuit la păstrarea incrementală și nedisputată a unor tradiții ancestrale”^[3]. Astfel se explică, de exemplu, conservarea principiului suveranității parlamentare, potrivit căruia nimic nu poate prevala asupra voinței reprezentanților poporului, Parlamentul putând lua orice decizie, fără a fi limitat decât de propriile rigori de ordin moral. De aici interacțiunea dificilă cu principiul priorității de aplicare a normelor internaționale – avem în vedere materia drepturilor omului. Astfel cum s-a subliniat^[4], „dogma suveranității parlamentare contrazice flagrant însăși ideea de supremație a Constituției și face imposibil controlul constituționalității actelor adoptate de Parlamentul Regatului Unit, iar acest lucru a determinat chiar Camera Comunelor să examineze cu atenție posibilitatea unei eventuale codificări a Constituției Regatului Unit”, ceea ce ar constitui o decizie „istorică și revoluționară”.

Precum Marea Britanie, Israelul nu are un act unic care să trateze în mod unitar problemele care fac în mod tradițional obiectul Constituției. Principalele probleme constituționale sunt reglementate pe calea unor legi ale Knesset-ului^[5], de exemplu: Legea cu privire la imunitățile, drepturile și îndatoririle membrilor Knesset-ului (1951), Legea cu privire la Knesset (1958), Legea fundamentală cu privire la pământul statului Israel (1960), Legea cu privire la Președintele statului (1964), Legea cu privire la guvernare (1968), Legea cu privire la alegerile din Knesset (1969), Legea fundamentală privind libertatea alegerii ocupației (1992), Legea fundamentală privind demnitatea umană și libertatea (1992). Deși aceste legi de bază nu exprimă în mod expres statutul lor constituțional

[1] R.S. PUNNETT, *apud* V. DUCULESCU, C. CĂLINOIU, G. DUCULESCU, *op. cit.*, p. 319.

[2] J. ALDER, *Constitutional and Administrative Law*, MacMillan, Londra, 1994, p. 8, *apud* FL.B. VASILESCU, *Fine de mileniu: triumful constituționalismului european*, în lucrarea editată de Curtea Constituțională a României cu prilejul zilelor constituționale franco-române, ed. a 4-a, București, 1997, p. 37.

[3] E.S. TĂNĂSESCU, *Codex Constituțional. Constituția Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord*, în *Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene*, Ed. Monitorul Oficial, București, 2015, p. 206.

[4] *Ibidem*.

[5] Denumirea corpului legislativ din Israel.

suprem, Curtea Supremă le-a interpretat ca atare și a hotărât că instanța supremă are autoritatea de a invalida acele legi care, atunci când sunt îndeplinite anumite condiții, încalcă legile de bază^[1].

În Noua Zeelandă au fost adoptate, în decursul timpului, legi și acte parlamentare cu valoare constituțională, respectiv: Actul constituțional din 1986, Actul cu privire la marea teritorială și zona contiguă din 1977, Legea electorală din 1956, Legea cu privire la justiție din 1908, Legea cetățeniei din 1977, Carta drepturilor omului din 1990, Legea cu privire la relațiile rasiale din 1971 etc.^[2]

§3. Conținutul normativ al Constituției

În Constituțiile statelor sunt sistematizate dispoziții referitoare la principiile generale care caracterizează regimul politic, organizarea și funcționarea instituțiilor statului, precum și drepturile fundamentale ale cetățenilor. De regulă, aceste principii sunt cuprinse într-un capitol introductiv, stabilind cadrul în care ordinea juridică, în general, și cea constituțională, în special, sunt construite. Viziunea generală cu privire la principiile constituționale este aceea că ele formează un nucleu de bază în jurul căruia se structurează corpul legilor fundamentale. Într-o exprimare sugestivă, Curtea Constituțională Federală a Germaniei arată că aceste principii „constituie o «busolă internă» pentru interpretarea normelor constituționale”. Ele „includ dispozițiile individuale și, datorită naturii lor generale și fundamentale, definesc cadrul pentru Constituție”^[3].

Există un consens general asupra faptului că normele constituționale nu pot exista izolat, ci se bazează și trebuie interpretate prin prisma și în cadrul principiilor constituționale. Cât privește consacrarea și sfera principiilor fundamentale, trebuie menționată existența, deopotrivă, a unor principii explicite/expres stabilite în corpul legilor fundamentale, de regulă în preambulul acestora^[4], precum și a unor principii implicite, care sunt deduse din interpretarea textelor constituționale ca un întreg/în ansamblul lor, cu

^[1] N. ZAKIN, R. GROSSBERGER, *Rolul magistraților-asistenți la Curtea Supremă a Israelului*, în *Rolul magistraților-asistenți în jurisdicția Curților Constituționale*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 84.

^[2] *Idem*, p. 184.

^[3] http://constcourt.ge/congress2015-2017/downloads/landesberichte/allemand_s_EN.pdf.

^[4] De exemplu, stat de drept, securitatea juridică, supremația Constituției, forma democratică de guvernământ.

identificarea de conexiuni și sensuri noi ale unor norme legale^[1]. Pentru identificarea, interpretarea și aplicarea principiilor constituționale sunt utilizate diverse metode: gramaticală, teleologică, sistematică, istorică, fiind unanim acceptat – cu referire expresă la materia drepturilor fundamentale – că o interpretare pur literală nu este compatibilă cu specificul acestora. Pe lângă metodele tradiționale enunțate, este de menționat metoda interpretării evolutive, care presupune reevaluarea textelor în timp, în raport de evoluțiile socio-culturale și istorice. În general, legile fundamentale nu caracterizează în mod explicit principiile constituționale ca având o forță juridică superioară în raport de celelalte norme constituționale. Aceste legi pot fi înțelese doar ca un întreg consolidat, nivelul Constituției înseși făcând imposibil ca normele pe care le cuprinde să fie mai ierarhizate ca forță juridică și nici „măsurate” una în detrimentul celeilalte^[2]. Sunt însă situații în care anumite principii sunt considerate piatra de temelie, în sensul că au un statut special și beneficiază de o protecție specială^[3]. Nu este vorba însă despre o ierarhie în sens formal, ci mai mult substanțial.

Constituțiile reglementează, de asemenea, esența, tipul și forma statului, deținătorul puterii, fundamentele economice și sociale ale puterii, fundamentele politice, ideologice și religioase ale întregii organizări a societății, locul și rolul partidelor politice, sistemele organelor statului, statutul juridic al persoanei și tehnica constituțională. Așadar, este vorba despre norme care reglementează toate domeniile vieții economico-sociale, politice și juridice ale societății organizate în stat. Reglementarea detaliată a acestor domenii revine apoi legilor, pe baza regulilor fundamentale stabilite de Constituție.

Remarcăm, ca o tendință a evoluției constituționalismului, integrarea în Constituțiile lumii a unui catalog extins al drepturilor și libertăților fundamentale, precum și reglementarea unor mecanisme de conectare cu reglementările internaționale în materie. În acest mod se previne posibilitatea ca, pe cale de reglementare internă, să se aducă atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale indivizilor, asigurându-se pentru

[1] De exemplu, principiul proporționalității.

[2] S-a exprimat și ideea că o asemenea ierarhie poate fi stabilită numai pe baza acordului realizat de autorii constituției; dacă un astfel de acord există, este posibilă o ierarhie a normelor în cadrul legii fundamentale și poate fi justificată din punct de vedere constituțional (A. Hidayat, *Constitutional Principles in State Administration and Government*) – Curtea Constituțională a Republicii Indonezia și Asociația curților constituționale și a instituțiilor echivalente din Asia.

[3] De exemplu, garantarea demnității umane, căreia Curtea Constituțională Federală Germană îi atribuie un rol/statut special.

aceștia căi de atac jurisdicționale la instanțe internaționale. De exemplu, cuprind astfel de dispoziții legate de receptarea și valoarea juridică a normelor dreptului internațional în materia drepturilor omului Constituțiile din Austria, Cehia, Belarus, Croația, Franța, Germania, Grecia, Olanda, Spania, Portugalia, Moldova, Rusia, Slovacia, Bulgaria și România.

Dispozițiile propriu-zise care alcătuiesc conținutul normativ al Constituției, ponderea și importanța care se acordă uneia sau alteia dintre instituțiile căreia i se atribuie un rang constituțional, modul în care sunt structurate, precum și dimensiunile Constituțiilor diferă de la o țară la alta. Astfel, există Constituții foarte ample (a Indiei – 395 de articole, a Braziliei – 246 de articole) sau Constituții care se disting prin conciziune (de exemplu, Constituția SUA – 7 articole și 27 de amendamente).

Actuala Constituție a României a fost adoptată în anul 1991, modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003^[1] și republicată^[2]. Aceasta cuprinde un număr de 156 de articole, grupate în 8 titluri, după cum urmează: Titlul I – „*Principii generale*”; Titlul II – „*Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale*”; Titlul III – „*Autoritățile publice*”; Titlul IV – „*Economia și finanțele publice*”; Titlul V – „*Curtea Constituțională*”; Titlul VI – „*Integrarea euroatlantică*”; Titlul VII – „*Revizuirea Constituției*”; Titlul VIII – „*Dispoziții finale și tranzitorii*”.

Abordând problematica referitoare la conținutul normativ al Constituției, din perspectiva interpretării acestuia, sunt de reținut rolul și importanța lucrărilor pregătitoare ale Constituțiilor, precum și valoarea conferită în cadrul controlului de constituționalitate unor documente care nu fac parte, în mod formal, din textul Constituției, subsumate conceptului de „**bloc de constituționalitate**”^[3], în sensul de ansamblu („bloc”) de acte normative cu valoare constituțională. Un exemplu în acest sens îl constituie, în cazul Moldovei, Declarația de Independență, act care „*derivă din consensul popular general ce a legitimat-o și din conținutul său definitoriu pentru noul stat*”, ceea ce „*îi conferă Declarației de Independență, în ordinea*

[1] Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003.

[2] Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 767 din 31 octombrie 2003.

[3] Pentru detalii referitoare la interpretarea art. 20 din Constituție, a se vedea C.L. POPESCU, *Protecția internațională a drepturilor omului – surse, instituții, proceduri*, Ed. All Beck, București, 2000, pp. 262-269; conceptul de „bloc de constituționalitate” este o creație a doctrinei franceze și a jurisprudenței Consiliului Constituțional al Franței, desemnând posibilitatea de înglobare în textul constituțional a altor norme referitoare la drepturi și libertăți fundamentale care nu fac parte în mod formal din corpul Constituției; cu alte cuvinte, toate normele cu valoare constituțională cuprinse atât în textul Constituției, cât și în alte acte formează „blocul de constituționalitate” (a se vedea Șt. DEACONU, *Instituții politice*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 46).

constituțională din Republica Moldova, o funcție transversală prin raportare la celelalte prevederi constituționale (într-un mod similar cu principiile generale referitoare la statul de drept, drepturile și libertățile fundamentale, dreptatea și pluralismul politic etc.), ea fiind nucleul blocului de constituționalitate”. Aceste principii au fost deduse de Curtea Constituțională a Moldovei, „reieșind din aspirațiile poporului exprimate în Declarația de Independență, arătându-se că orice interpretare a Constituției urmează să fie operată pornind de la obiectivele originare ale Constituției, care sunt prevăzute în Preambul și din care derivă textul Constituției în sine. În concluzie, atunci când există mai multe interpretări, opțiunea conformă Preambulului prevalează”^[1].

Un alt exemplu îl constituie valoarea dată de Constituția României tratatelor internaționale în materia drepturilor omului la care România este parte^[2], prin dispozițiile exprese ale art. 20 din Constituție^[3], în sensul integrării lor în „blocul de constituționalitate”. De altfel, încorporarea actelor internaționale privitoare la drepturile omului în Constituțiile statelor reprezintă una dintre tendințele actuale la nivel mondial și una dintre modalitățile – poate cea mai importantă – prin care Constituțiile devin „internaționale” sau „internaționalizate”. Impunând interpretarea Constituției în lumina tratatelor internaționale în materia drepturilor omului și integrându-le pe acestea blocului de constituționalitate, în sensul de a le oferi valoare interpretativă constituțională, legiuitorul constituent român a optat pentru o soluție progresistă cât privește raporturile dintre dreptul internațional convențional al drepturilor omului și dreptul național. Ratificarea oricărui act internațional în această materie determină astfel o modificare implicită a Constituției, fără a se recurge la procedura complicată și rigidă a unei revizuirii formale^[4].

§4. Definiția și caracterele juridice ale Constituției

Doctrina juridică cuprinde numeroase definiții ale conceptului de constituție^[5], inclusiv din punct de vedere filozofic, al strânsei legături

^[1] A se vedea Raportul Curții Constituționale a Moldovei, http://constcourt.ge/congress2015-2017/downloads/landesberichte/moldova_S_MS.pdf.

^[2] W.C. CHANG, J.R. YEH, *Internationalization of Constitutional Law*, în M. ROSENFELD, A, SAJÓ (EDS.), *op. cit.*, p. 1167.

^[3] Problematică pe care o vom analiza într-un capitol distinct.

^[4] C.L. POPESCU, *L'intégration des règles internationales en matière de droit de l'homme dans l'ordre juridique roumain*, în *Approches franco-roumaines face au défi européen*, Actes du Colloque anniversaire du Collège Juridique franco-roumain d'études européennes, Ed. Institutul European, Iași, 2012, p. 131.

^[5] A se vedea GH. IANCU, *op. cit.*, p. 27.

dintre conștiința și devenirea unui popor și reflectarea acestora în Legea sa fundamentală.

Optând însă pentru o abordare pragmatică, distingem, în realizarea acestor definiții, două criterii de bază:

a) **un criteriu material**, care are în vedere conținutul normativ al Constituției; în raport de acest criteriu, se desemnează ansamblul regulilor referitoare la principiile de bază ale organizării politico-statale, drepturile fundamentale și statutul juridic al cetățeanului, organizarea și funcționarea principalelor autorități publice, regimul de separație și echilibru al puterilor în stat;

b) **un criteriu formal**, care vizează modalitatea de consacrare a normelor constituționale; din punct de vedere formal, normele constituționale se caracterizează prin aceea că sunt elaborate într-o formă sistematizată, de către un organ de stat anume constituit și adoptate după o procedură specială, deosebită de cea prevăzută pentru adoptarea legilor ordinare.

Definiția completă a Constituției cuprinde ambele sensuri mai sus relevate, sensul (criteriul) material și cel formal.

Semnificațiile prezentate relevă următoarele **trăsături ale Constituției**:

- caracterul de lege;
- caracterul de lege fundamentală;
- privește puterea de stat;
- reglementează relațiile sociale fundamentale considerate esențiale pentru instaurarea, menținerea și exercitare puterii în stat;
- forța juridică supremă;
- forma sistematică;
- stabilitatea;
- necesitatea unor proceduri specifice pentru adoptare și modificare.

Indiferent de definiția agreată, considerăm esențială sublinierea faptului că o Constituție înseamnă mai mult decât o reunire a unor cuvinte, idei și concepte, poate chiar generoase. Amănunțita reglementare a drepturilor omului nu înseamnă neapărat și respectarea lor, iar Constituțiile socialiste au demonstrat acest lucru. Democrația poate însemna tiranie a majorității atunci când drepturile individuale nu sunt respectate. De aceea, sunt importante fundamentul, spiritul Constituției și respectarea acesteia atât în litera, cât și în spiritul său^[1].

Dincolo de importanța juridică a Constituției, care constituie baza dreptului pozitiv dintr-un stat, aceasta „înseamnă și o stare de spirit – ea este o adevărată cutie de rezonanță a spiritualității naționale”; „*poporul*

^[1] T. HARPER, *op. cit.*, p. 3.

trebuie să aibă față de Constituția lui sentimentul dreptului său și al stării sale de fapt, altfel ea va exista în chip exterior, ar rămâne fără semnificație. În acest sens, legile în general, dar în mod special Constituția trebuie să fie oglinda stării unui popor, să reflecte gradul său de dezvoltare și înțelegere^[1].

§5. Funcțiile Constituției

Urmărind evoluțiile la nivel mondial, se constată că noțiunea de stat nu mai poate fi disociată în prezent de noțiunea de constituție și, în mod firesc, s-ar pune întrebarea: de ce fiecare stat modern are, în mod necesar, o Constituție? Redăm posibile răspunsuri^[2] care prezintă funcțiile Constituției în cadrul unui stat:

a) funcțiile juridice:

– este fundamentul validității întregii ordini juridice, „legea legilor” (pentru că a fost adoptată conform Constituției, o lege este obligatorie și, la rândul său, poate servi ca fundament pentru alte norme);

– determină modalitățile de desemnare a guvernanților și le atribuie acestora competențe proprii;

– enunță principiile esențiale într-un stat de drept (al suveranității, al reprezentării, al separației puterilor în stat);

b) funcțiile politice:

– organizează transmiterea și exercițiul puterii;

– este fundamentul legitimității guvernanților;

– reprezintă un element de identitate și de integrare națională și este producătoare de cetățenie.

§6. Conceptul de constituționalism

Legată de funcțiile și rolul Constituției este ideea de constituționalism, răspândită începând cu secolul al XVIII-lea, potrivit căreia în orice stat este necesară o Constituție, pentru a se împiedica prin ea despotismul. Nu este suficient să existe însă o Constituție, aceasta trebuind să se bazeze pe câteva principii pentru a produce anumite efecte (separația puterilor, guvernare reprezentativă, principii democratice). Într-un sens restrâns, aceste efecte nu pot fi atinse decât dacă printre principiile fundamentale ale Constituției figurează controlul jurisdicțional al constituționalității legilor^[3].

[1] N. POPA, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1996, p. 181.

[2] C. GILIA, *Teoria statului de drept*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 201.

[3] M. TROPER, *Pour une théorie juridique de l'État*, P.U.F., Paris, 1994, pp. 203-204.

Constituționalismul se identifică, în cele din urmă, cu lupta continuă pentru idealul de libertate și de demnitate umană^[1]. La baza sa stau principiul separației puterilor în stat, proclamarea, promovarea, apărarea și garantarea drepturilor fundamentale, inalienabile ale omului, conceptul de stat de drept și instituționalizarea controlului de constituționalitate ca garanție a supremației Constituției.

Secțiunea a 2-a. Supremația Constituției

§1. Noțiunea de supremație a Constituției

Atât conținutul, funcțiile, cât și procedura de adoptare exteriorizează o forță juridică specifică a Constituției, ce se exprimă prin conceptul de supremație a Legii fundamentale.

Supremația Constituției desemnează **acea calitate ce situează Constituția în partea cea mai înaltă a „piramidei” actelor legislative, respectiv a instituțiilor politico-juridice ale statului de drept**. Din această perspectivă, Constituția reprezintă norma supremă pentru aprecierea validității tuturor actelor și faptelor socio-economice, treapta cea mai înaltă din punct de vedere al dreptului pozitiv^[2], dispunând de o poziție supraordonată în sistemul de drept, justificată atât prin procedura de adoptare, prin locul pe care îl ocupă autoritatea emitentă, cât și prin normele juridice pe care le cuprinde.

Potrivit teoriei kelseniene^[3], la care trimit, într-o mai mică sau mai mare măsură, abordările doctrinare ale problematicii ierarhiei normative, ordinea juridică nu este un sistem de norme juridice plasate la același nivel, ci un edificiu cu mai multe etaje suprapuse, o structură piramidală în care fiecare dintre norme își găsește temeiul și valabilitatea (care îi conferă și îi justifică și caracterul obligatoriu) într-o altă normă. Altfel spus, *„motivul de valabilitate a unei norme poate fi doar valabilitatea unei alte norme. O normă care reprezintă motivul de valabilitate a unei alte norme este descrisă figurativ ca fiind normă superioară în raport cu o normă inferioară”*^[4].

Potrivit aceluiași autor, căutarea motivului de valabilitate a unei norme nu poate merge la nesfârșit, ci trebuie să se sfârșească la o normă care

[1] FL.B. VASILESCU, *Fine de mileniu...*, op. cit., p. 29.

[2] I. DELEANU, *Justiția constituțională*, op. cit., p. 263.

[3] Hans Kelsen (născut la Praga în 1881) este creatorul doctrinei pure a dreptului și considerat unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai pozitivismului juridic.

[4] H. KELSEN, *Doctrina pură a dreptului*, Ed. Humanitas, București, 2000, p. 234.